Funderingar kring aktievinstbeskattningen

Av förste taxeringsrevisor C.-H. Hillerbrand

Det sedan länge och kanske även med viss bävan motsedda förslaget om beskattning av värdestegringsvinst å aktier offentliggjordes som bekant veckan före jul. Efter en snabb genomläsning av det tämligen digra betänkandet förefaller det dock, som om den av aktievinstutredningen föreslagna lagstiftningen i vissa delar kan komma att medföra resultat, som ej är förenliga med principen om rättvisa och likformighet i beskattningen. Man kan i värsta fall även tala om risker ur rättssäkerhetssynpunkt. Det finns därför anledning att något kommentera och kritisera utredningens förslag.

Med hänsyn till de klara utredningsdirektiven finns ej anledning att gå in på frågan om det berättigade i en utvidgning av beskattningen av realisationsvinst å aktier. I betraktande av de under den senaste tioårsperioden onekligen mycket stora värdestegringar, som uppkommit beträffande vissa börsnoterade aktier, torde för övrigt allvarliga erinringar knappast kunna göras mot en rimlig beskattning av realiserade värdestegringsvinster. Emellertid bör ej aktieägarna som enda förmögenhetsgrupp sättas i strykklass utan en beskattning av värdestegringsvinst bör givetvis även drabba andra grupper i samhället, som haft sådana vinster. De värdestegringsvinster som exempelvis villaägare i större städer och jordbrukare med markområden intill större tätorter kommit i åtnjutande av torde i de enskilda fallen många gånger uppgå till väsentligt större belopp än vad gäller huvudparten av landets aktieägare. Frågan om fastighetsägares eventuella beskattning för värdestegringsvinst behandlas dock av markvärdekommittén, varför framtiden får utvisa i vad mån dylik beskattning kommer till stånd.

Det av aktievinstutredningen framlagda förslaget synes i stora delar acceptabelt. Emellertid får man vid genomläsning av betänkandet den uppfattningen, att utredningen influerats av den allmänt utbredda missuppfattningen, att alla aktier varje år stiger i värde. Detta belyses bl. a. av att utredningen övervägt att vid beräkning av vinst vid försäljning av ärvda aktier föreslå en obligatorisk tillämpning av den alternativa schablonregeln, enligt vilken en aktieförsäljning alltid skall beräknas ha medfört en vinst å 10 % av försäljningssumman. Emellertid förhåller det sig ingalunda så, att aktier enbart är föremål för värdestegring, vilket kursutvecklingen på aktiemarknaden under år 1965 ger ett klart belägg för. Det torde kunna antagas, att kursutvecklingen även i framtiden kommer att bli tämligen oenhetlig, såtillvida att en del företag kan tänkas fortsätta sin expansion med gynnsamma resultat och åtföljande kurshöjningar, medan andra företag i branscher med överproduktion och avsättningssvårigheter eller med mördande konkurrens från låglöneländer kan tänkas fortsätta den kräft-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-19 19:03:29

gång, som kommit väl till synes under det senaste året, medförande ganska betydande kurssänkningar. Mot bakgrunden härav är det förvånande att utredningen framlagt ett förslag, där presumtionen är att värdestegringsvinst alltid uppkommer vid försäljning av aktier. Man frestas nästan tro, att utredningen stirrat sig blind på kursutvecklingen beträffande aktier av typen Asea, Atlas, L. M. Ericson och Volvo.

Initialperiodens längd

När det gäller bestämmandet av initialperiodens längd d. v. s. den tid, inom vilken full beskattning av aktievinst skall ske, har utredningen stannat för ett bibehållande av nu gällande tvåårsperiod. Efter konstaterandet att den fulla beskattningen i sig själv alltid måste medföra en fastlåsning av aktiemarknaden, varför en kortare initialperiod i och för sig kunde vara motiverad, har utredningen likväl ej ansett sig kunna föreslå någon förkortning av perioden. Anledningen härtill synes främst ha varit, att de nya reglerna ej skall uppmuntra korttidsspekulationer och att ett berättigat krav ansetts finnas på en full beskattning av kortsiktiga spekulationsvinster. Även om det torde kunna diskuteras, om aktiespekulationer är mer samhällsfarliga än den hasardverksamhet, som i stor omfattning bedrives i statlig regi eller under statligt beskydd i form av lotterier, tips och totalisatorspel, kan allvarligt ifrågasättas om en försäljning av ett närmare tvåårigt aktieinnehav verkligen kan anses som en korttidsspekulation. En viss initialperiod, inom vilken full beskattning sker, torde måhända vara befogad. I andra länder, där vinstbeskattning av liknande art förekommer, varierar initialperioden mellan sex månader och två år. Med hänsyn till önskemålet om ökad rörlighet på aktiemarknaden synes en initialperiod om ett år tillfyllest. Såsom utredningen även framhållit, är frågan om initialperiodens längd en bedömningsfråga, varom delade meningar kan råda.

Huvudregel och alternativregel (schablonregel)

Enligt utredningens förslag är huvudregeln för den i tiden obundna aktievinstbeskattningen, att den på sedvanligt sätt framräknade vinsten beskattas i sin helhet, om den uppkommit vid försäljning inom två år efter förvärvet, medan vid senare försäljning 30 % av vinsten upptages till beskattning. Som alternativ till denna huvudregel med tillämpning endast vid försäljning av mer än tvååriga aktieinnehav föreslås en schablonmetod som innebär att såsom skattepliktig vinst vid aktieförsäljning upptages 10 % av försäljningssumman efter avdrag för försäljningskostnaderna. Denna alternativregel skall användas, dels då den skattskyldige påyrkar detta — exempelvis på grund av att den ger ett förmånligare resultat — dels ock då den skattskyldige icke visar, att den skattepliktiga realisationsvinsten är lägre eller att skattepliktig realisationsvinst över huvud ej föreligger. Vid användning av alternativregeln sker således ingen vinstberäkning och ingen beskattning av framräknad verklig vinst utan beskattningen anknytes enbart till försäljningsintäkten utan avseende vid om vinsten är större eller mindre eller försäljningen kanske t. o. m. resulterat i en förlust. Fråga blir således mera om en omsättningsskatt än en vinstskatt. Att skattesatsen vid tillämpning av denna alternativa schablonregel satts lika med den som

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-19 19:03:29

gäller för den allmänna varuskatten är en händelse, som ser ut som en tanke.

Motivet för tillskapandet av schablonregeln har varit svårigheterna att i vissa fall beräkna det faktiska resultatet av en aktieförsäljning. Redan med nuvarande tidsbegränsade realisationsvinstbeskattning föreligger i många fall betydande svårigheter härvidlag. Dessa måste givetvis — såsom utredningen även insett — accentueras vid övergång till en i tiden obunden aktievinstbeskattning. Utredningen har ej heller varit främmande för, att det inte enbart under övergångsskedet utan även i framtiden kan förekomma fall, där möjlighet helt saknas att med någon bestämdhet veta, om en aktieförsäljning skett med vinst eller förlust med hänsyn till den ursprungliga anskaffningskostnaden. Det har även framhållits, att metoden ej lämpar sig vid försäljningar, som medför förlust. Med hänsyn till nödvändigheten att finna en lösning, som är lätt att tillämpa, har utredningen emellertid ansett sig kunna bortse från de negativa verkningarna av en sådan schablonregel. De praktiska fördelarna har således trängt undan såväl rättvisesynpunkten som rättssäkerhetskravet. Det kan dock knappast godtagas, att förlustresultat med hänvisning till praktiska tillämpningsfördelar kan komma att skattemässigt behandlas som vinstresultat. Det synes fullt befogat att ifrågasätta, om ej schabloniseringen här gått alltför långt.

Jag är medveten om att vad nu sagts endast utgör negativ kritik, som alltid bör undvikas. Samtidigt är jag dock medveten om de stora svårigheter, som kan föreligga att åstadkomma en korrekt vinstberäkning vid vissa aktieförsäljningar, där förvärvet ligger långt tillbaka i tiden och där kanske ett flertal fond- och nyemissioner förekommit under innehavstiden. Vad som stöter mest, är föreskriften att schablonmetoden skall användas, om den skattskyldige ej visar, att vinsten varit lägre eller att vinst ej uppkommit. Givet är att så måste ske, där underlåtenheten härvidlag beror på tredska. Men det torde vara uppenbart, att fall i framtiden kan uppkomma — förmodligen i ej alltför ringa omfattning — där en skattskyldig med aldrig så god vilja ej har möjlighet att visa den faktiska anskaffningskostnaden. Att i sådana fall utan vidare presumera, att vinst uppkommit vid aktieförsäljningen och beskatta en schablonmässigt beräknad sådan, är minst sagt otillfredsställande. Möjligt är att något kan vinnas genom en uppmjukning av kraven på den skattskyldiges bevisning. Det torde i många fall vara tillfyllest, att den skattskyldige gör sannolikt, att vinsten varit betydligt lägre eller att förlust uppstått. Så torde kunna ske med hänvisning till på visst sätt upprättat aktieindex för varje börsnoterat bolag, där hänsyn varje år tagits till förekommande fond- och nyemissioner m. m. Ett sådant aktieindex borde endast registrera förändringar som påverkar beskattningen men i övrigt upprättas i stil med exempelvis "Veckans Affärers" börsindex.

Vid försäljning av teckningsrätter och delbevis är det ofta mycket svårt att räkna ut om och i vad mån vinst uppkommit. Det torde kunna antagas, att vare sig flertalet av landets aktieägare eller åtskilliga av landets taxeringsnämndsordförande kan åstadkomma en korrekt vinstberäkning ens där alla erforderliga data är kända. Man kan därför utgå ifrån att praktiskt taget samtliga sådana försäljningar i framtiden kommer att beskattas enligt schablonmetoden. Emellertid är det

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-19 19:03:29

inte alls säkert, att försäljning av teckningsrätter eller delbevis medfört vinst. Vid flera av 1965 års nyemissioner torde sålunda aktieägarna vid försäljning av teckningsrätterna ha gjort en förlust i stället för en vinst (Cellulosa, NK, m. fl.), i vart fall där aktierna innehafts tämligen kort tid. Med hänsyn till risken för felaktiga vinstuppskattningar och för undvikande av besvärliga och tidsödande utredningar i anledning av försäljning av teckningsrätter, delbevis m. fl. fall, där fråga ofta är om tämligen blygsamma belopp, samt för att åtminstone i någon mån eliminera oriktiga beskattningsresultat, då anskaffningskostnaden ej kan visas, synes lämpligt att ett schablonmässigt beräknat bottenavdrag får avräknas vid beräkning av realisationsvinst å aktier. Ett dylikt bottenavdrag kunde förslagsvis uppgå till 500 kr.

Ingångsvärde vid arv m. m.

En fråga som behandlats tämligen ingående av utredningen är bestämmandet av ingångsvärdet å aktier, som erhållits genom arv, bodelning, testamente eller gåva. Det kan antagas, att utredningens förslag i denna fråga kommer att röna stark opposition. Förslaget går nämligen ut på att kontinuitet i beskattningen skall upprätthållas, genom att arvingen (el. gåvotagaren) får ärva eller övertaga inte bara en eller flera aktier utan även därå belöpande latent skatteskuld. Detta förslag innebär en betydande utvidgning av nu gällande regler för skatteplikt vid försäljning av genom arv eller gåva erhållen egendom. Det torde kunna ifrågasättas, om ej utredningen härvidlag tillgripit större våld än nöden kräver, i vart fall då fråga är om aktier, som erhållits genom arv eller genom gåva från annan än skyldeman. Att nu gällande skattefrihet för vinst, som uppkommit vid försäljning av ärvda aktier, icke kan bibehållas vid en övergång till en i princip "evig" beskattning av aktievinster synes klart. Däremot synes ej lika klart, att kontinuitetsprincipen måste tillämpas. Då anskaffningskostnaden för ärvda aktier får anses utgöra det värde, vartill aktierna upptagits vid arvsbeskattningen — ev. ökad med därå belöpande arvsskatt — synes lämpligare, att den s. k. stämpelvärdesprincipen tillämpas i arvsfallen. Härmed skulle även vinnas betydande fördelar i den praktiska tillämpningen i framtiden — ett förhållande som utredningen varit mycket mån om vid argumentationen för ovan nämnda schablonregel — då svårighet att visa anskaffningskostnaden för i arv erhållna aktier ej kan föreligga. Vidare förhindras att vid realisation av arvfångna aktier uppkomna förluster på grund av "tekniska skäl" i beskattningshänseende felaktigt betraktas som vinster. Utredningen har även diskuterat denna stämpelvärdesprincip men förkastat den bl. a. med hänsyn till att den skulle bidraga till en fastlåsning av på dylikt sätt förvärvade aktier och således motverka strävandena till ökad rörlighet på aktiemarknaden. Farhågorna härvidlag förefaller dock betydligt överdrivna. Det måste enligt min meningen anses oerhört stötande, att en person som exempelvis ärvt en post aktier, för vilka arvsskatt beräknats efter ett värde av låt säga 400 kr per styck, vid en senare gjord försäljning till lägre kurs endast skall få tillgodoräkna sig ett ingångsvärde å kanske 100 kr. Om aktierna innehafts under längre tid än två år, kan visserligen den i detta fall förmånligare schablonregeln användas. Detta förändrar dock ej resultatet, att vederböran-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-19 19:03:29

de anser sig ha gjort en förlust men trots detta får skatta för en beräknad vinst. Hade han ärvt kontanter i stället för aktier, hade läget blivit helt annorlunda.

Skulle förslaget i denna del likväl antagas av riksdagen, bör emellertid övervägas, om ej en möjlighet till frivillig avskattning för dödsbo bör införas. Resultatet torde eljest bli ett än mer utpräglat skattetänkande vid aktiehandeln i och med att dödsbodelägarna ser till, att en avskattning genom försäljning kommer till stånd. Genom att dödsboet säljer samtliga aktier under dödsåret och därefter återköper dem — om andra medel finnes för arvsskattebetalningen — vinnes nämligen, att inkomstskatten på den vid försäljningen uppkomna — eller beräknade — vinsten automatiskt kommer att avräknas som en dödsboets skatteskuld och således reducera arvsskatten samtidigt som arvingarna erhåller ett högre ingångsvärde på sina "surt" förvärvade aktier.[1] Om dödsfallet skett i början av året eller den avlidne av annan anledning kan beräknas få betydligt lägre marginalskatt än arvingarna, vinnes även ej obetydliga fördelar ur inkomstskattesynpunkt. Dylika försäljningar och återköp skulle visserligen "öka rörligheten på aktiemarknaden" men det är ju inte sådan ökad rörlighet som åsyftas i utredningsdirektiven.

Realisationsförluster

Även om utredningen allmänt synes ha tagit för givet, att alla aktieförsäljningar skall medföra vinst — i vart fall skattemässigt — har frågan om avdrag för realisationsförluster ändock diskuterats i betänkandet. Utredningen har även funnit, att skäl kan tala för åtminstone en i viss utsträckning vidgad rätt till förlustutjämning beträffande aktieförluster utan att dock föreslå någon sådan. Motivet härtill har enligt utredningen varit, att en ändring i detta avseende ej ansetts böra ske för aktieområdet utan att samtidigt lösas för realisationsvinstbeskattningen i dess helhet. För egen del har jag svårt att förstå, varför det kan anses vara möjligt att i kommunalskattelagen införa en särbestämmelse om beskattning av aktievinster men omöjligt att göra en ändring i förlustutjämningsförordningen, när det gäller avdrag för aktieförluster. Denna fråga synes ej mer komplicerad, än att den mycket väl bör kunna lösas. Om så ej sker, torde följden komma att bli den, att aktieförsäljningar som medför förlust i möjligaste mån kombineras med vinstgivande försäljningar och återköp av s. k. tillväxtaktier. Fördelen härav blir ju den, att den skattskyldige kompenserar sig för förlusten på de dåliga aktierna genom att höja ingångsvärdet på sina goda aktier. Även detta medför givetvis en ökad rörlighet på aktiemarknaden men ej av avsett slag. Det vore onekligen trevligare att ge de skattskyldiga möjlighet att utnyttja realisationsförluster å aktier utan dylika försäljningar och återköp.

Övergångsbestämmelserna

Vid behandling av de särskilda övergångsbesämmelser, som erfordras vid de föreslagna reglernas ikraftträdande, har utredningen framhållit det angelägna i att få en övergång som från såväl praktiska som principiella synpunkter leder till ett tillfredsställande resultat och att kravet på en lika och därmed också rättvis beskattning tillgodoses. Efter att ha begrundat och instämt i detta ställer man sig dock undrande till förslaget, att ingångs-

[1] Detta torde inte stämma med gällande rätt, jfr SOU 1963:52 sid. 156. *Red.*

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-19 19:03:29

värdet å äldre "skattefria" aktier, d. v. s. sådana som förvärvats före den 1/3 1961, skall upptagas till deklarationsvärdet vid 1965 års utgång. Genom att på så sätt helt koppla bort den ursprungliga anskaffningskostnaden blir resultatet visserligen, att värdestegringsvinst som uppkommit före 1966 års ingång ej blir beskattad men även att uppkomna värdeförluster ej får påverka vinstberäkningen vid framtida försäljningar. Även om en kvittning härav kan ske ur det allmännas synpunkt, kan en dylik kvittning olika skattskyldiga emellan ej accepteras. Ett litet exempel kan närmare åskådliggöra vad resultatet kan bli. Antag att en person år 1960 inköpt 1000 aktier i Uddeholm till en genomsnittskurs av 275 kr d. v. s. för sammanlagt 275.000 kr. Efter tillägg för vid 1961 års fondemission erhållna fondaktier men utan förändring av aktieinnehavet i övrigt uppgår antalet aktier vid årsskiftet 1965/1966 till 1250 st. Antag vidare att samtliga dessa Uddeholmsaktier i slutet av 1966 säljes till en optimistiskt beräknad kurs av 160 kr. För aktierna erhålles då 200.000 kr brutto. Härvid uppstår då en faktisk förlust å ej mindre än 75.000 kr exkl. inköps- och försäljningsomkostnader. Men då kursen vid 1965 års utgång, som enligt utredningsförslaget skall utgöra vederbörandes ingångsvärde, var 147 kr, skall denne stackars skattskyldige vid taxeringen ej beräknas ha åsamkats en förlust utan tvärtom antagas ha åtnjutit en skattepliktig vinst å (1250× 13) 16.250 kr. Skulle försäljningen komma till stånd några år senare och den skattskyldige ej ha förstånd att åberopa ingångsvärdet, skulle vinsten i stället beräknas till 20.000 kr enligt schablonregeln. Att ovanpå en reell förlust lägga skatten å en fiktiv vinst är verkligen att misshandla den redan slagne. Att betydande förluster skulle uppkomma vid försäljning idag av under åren 1959—1960 inköpta aktier gäller givetvis ej enbart Uddeholm utan liknande resultat skulle uppstå vid försäljning av aktier i ett relativt stort antal företag i skilda branscher (Fagersta, Götaverken, Korsnäs, Skandinavbanken m. fl.) Att sådana konsekvenser av de föreslagna övergångsbestämmelserna kan uppkomma har även observerats av utredningen, som dock av olika skäl stannat för att ifråga om äldre aktieinnehav helt bortse från tidigare värdestegring och värdeminskning. Tankegången har alltså varit den, att inga hänsyn skall tagas till vad som hänt med femåriga eller äldre aktier före 1966 års ingång. Frågan om vinst eller förlust å dessa är således "spolad". Läget blir detsamma som om vederbörande skulle ha sålt dessa aktier och återköpt dem omedelbart före 1965 års utgång. Även om det kan ligga något i detta, måste det dock anses helt orimligt, att en faktisk förlust skattemässigt behandlas som vinst. Detta kan ej anses förenligt med vedertagna rättsbegrepp. I stället bör ingångsvärdet anknytas till den faktiska anskaffningskostnaden med möjlighet för den skattskyldige att begagna sig av deklarationsvärdet vid 1965 års utgång, om detta ställer sig förmånligare. Då övergångsbestämmelser vid skärpt lagstiftning ofta utformas så, att tillämpningen av desamma medför ett någorlunda gynnsamt resultat, torde vägande erinringar ej kunna anföras mot en sådan utformning av övergångsbestämmelserna.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-19 19:03:29